

- оцінка бар'єрів педагогічної діяльності (здатність до саморозвитку, виявлення факторів, що перешкоджають розвитку);
- оцінка здатності до господарської діяльності;
- оцінка психологічного клімату в педагогічному колективі.

Професійна компетентність соціального педагога вимагає застосування сучасних, різноманітних, ефективних методів і прийомів роботи з педагогами на різних етапах їх професійного становлення, потребує постійного підвищення рівня професійної соціально-педагогічної майстерності, впровадження новітніх соціально-педагогічних технологій.

Список використаних джерел

1. Колесникова О.В. Щодо проблем організації соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2005. № 3. С. 58–68.
2. Настільна книга соціального педагога (нормативно-правове забезпечення діяльності) / упоряд. Ю.А. Луценко, В.Г. Панок. К.: Білоцерківдрук, 2011. 308 с.
3. Письмак Л.Л. Організація роботи соціального педагога. К.: Редакція загально-педагогічних газет (Бібліотека «Шкільного світу»), 2014. 128 с.
4. Сорочинська В.С. Організація роботи соціального педагога: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 198 с.

Галина Лещук

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Ганна Прокопчук

магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ

У статті розкрито специфіку роботи соціального працівника в умовах сільського середовища. Окреслені основні напрями соціальної роботи. Схарактеризовано соціально-психологічні фактори, які необхідно враховувати при активізації соціальної роботи на селі.

Ключові слова: сільський соціум, напрями соціальної роботи, сільська громада, соціальні проблеми.

Сільський соціум є специфічним середовищем, зі своїми особливими проблемами, які потребують нагального розв'язання в тому числі засобами соціальної роботи. Такі демографічні процеси, як зниження народжуваності, зростання кількості людей похилого віку особливо притаманні саме сільській місцевості [1]. З цих причин значно зростає попит на соціальні послуги на селі.

Соціальні працівники у сільській місцевості працюють із різними групами населення: дітьми, сім'ями, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю. Фахівці часто змушені працювати у відносно віддалених, невеликих сільських громадах, де стикаються з безліччю складних проблем. Спеціалізовані соціальні служби тут, зазвичай, відсутні. Однак фахівець із соціальної роботи повинен мати досвід в оцінці проблем та при наданні послуг, орієнтуватися на індивідуальні, групові, общинні форми роботи, використовувати ресурси громадської благодійності тощо [2].

Основними напрямками соціальної роботи у сільській місцевості є:

1) лікувально-організаційні заходи спрямовані на своєчасний облік пацієнтів, які потребують соціально-медичної допомоги, вивчення їхніх потреб, проведення лікувально-оздоровчих заходів, визначення тактики ведення та етапності надання допомоги, міжінституційне співробітництво;

2) санітарно-просвітницька робота з питань особистої гігієни та гігієни житла, профілактики захворювань, здорового способу життя, шкоди самолікування;

3) соціально-правова підготовка клієнта (ознайомлення з правами, пільгами з питань соціального забезпечення).

4) організація груп взаємодопомоги, які об'єднують людей, що живуть по сусідству і мають періодичні контакти. Такі групи виникають нерідко спонтанно, частіше їх організовує один із найактивніших серед майбутніх членів, іноді соціальний працівник, який надає соціальну допомогу. У групах взаємодопомоги їхні члени:

- отримують рекомендації, як долати труднощі, що виникають;
- у разі потреби отримують матеріальну допомогу;
- відчувають до себе увагу та підтримку. Ця допомога має особливий сенс, оскільки йде від людей, які пережили подібні труднощі. Той, хто допомагає і той, кому допомагають, стають рівними хоча б у тому, що перед ними стоять однакові проблеми. Виявивши, що обставини, що здавались їм винятковими, випадають і на долю інших, люди більше не почуваються самотніми в боротьбі з цими обставинами. Ці групи можуть включати не 5-7 осіб, а, наприклад, цілу вулицю, допомога може мати і натуральний, і матеріальний характер;

5) комунікації із соціальним оточенням клієнта.

Основні напрями соціальної роботи у сільській місцевості відображають найбільш значущі проблеми та сконцентровані на їх носіях. Проте самі проблеми залежать від конкретного сільського соціуму, можуть змінюватись, зміщувати пріоритети, вирішуватись, знову виникати. Таким чином, соціальна робота теж має бути динамічною і змінюватись у міру вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми [3].

Головними позитивними соціально-психологічними факторами, які необхідно враховувати при активізації соціальної роботи на селі, є:

1. Тісне зрощення із середовищем проживання. Для сільського мешканця загальні умови та ресурси навколишнього природного середовища залишаються вирішальними факторами в організації життєзабезпечення. Соціальні, екологічні, демографічні умови, притаманні тому чи іншому соціуму, - основне джерело організації життєдіяльності і сільських громад..

2. Прихильність до традицій. Запрограмовані природним впливом консерватизм та відданість традиції завжди служили гарантом стійкості та благополуччя соціуму, умовою фізичного виживання людей. У тих чи інших видах на селі збереглися різні форми взаємодопомоги, кооперації тощо. Ці фактори є ключовими у професійній діяльності сільського соціального працівника.

3. Роль сім'ї. Сім'я на селі сприймається як форма правильної організації життя людини, як джерело підтримки та засіб виживання. У сільській місцевості в поняття «родина» вкладається щось більше, ніж у місті. Благополуччя існування сім'ї багато в чому залежить від її здатності максимально мобілізувати сили та засоби для самозабезпечення. У період кризи сільська сім'я має дуже обмежений вибір місця роботи та, відповідно, джерел доходів. Це, своєю чергою, знижує можливості споживання.

4. Роль систем неформальної підтримки. У сільській місцевості взаємозв'язки людей та їхня солідарність у відчуттях та ідентичності призводять до сильної взаємозалежності один від одного. Тому сільські жителі, спираючись на традиції общинного життя, що збереглися, частіше звертаються за допомогою один до одного, ніж до підтримки державних і громадських структур. Міжсімейна, дружня, сусідська взаємодопомога має різні форми: «натуральна» допомога, взаємообмін з іншими сім'ями, дарування, допомога по господарству тощо.

5. Міжсімейна кооперація. Часто без допомоги держави та інших структур люди самі організують домашній або сімейний бізнес, мобілізуючи напрацьовані раніше зв'язки всередині та за межами громади.

6. Роль громадської думки. У просторово-обмеженому сільському середовищі велике значення має громадська думка. Наприклад, діям влади,

коли вони орієнтовані на особисту вигоду, дуже часто протистоять традиції громади, що склалися на селі.

Таким чином, соціальна робота на селі, будучи новим видом професійної соціальної діяльності, має все ж вписуватися у складну систему соціальних відносин, що базуються на історичних, культурних, господарських традиціях тієї чи іншої сільської соціальної спільноти та зайняти у ній свою нішу. Фахівцю із соціальної роботи важливо добре знати і розуміти психологію сільського мешканця, шанобливо ставитися до традицій сільської громади, використовувати історичний досвід соціального захисту людини і при цьому привнести нові професійні знання на допомогу людині, її сім'ї, групі.

Список використаних джерел

1. Коляда Н.М. Соціальна геронтологія: навч. посібник. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 84 с.

2. Моргай Л. Особливості роботи соціального працівника з людьми похилого віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2018. Випуск 2. С. 157–165.

3. Якубова Л.А., Труш Н.П. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. 2015. Випуск 36. С. 209–211.

Галина Лещук

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Наталія Чабан

магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНА ЕКСКЛЮЗІЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті схарактеризовано соціальну ексклюзію як соціальну проблему. Простежено еволюцію концепції соціальної ексклюзії. Окреслені основні чинники, що впливають на поширення соціальної ексклюзії в Україні. Розкрито наслідки соціальної ексклюзії.

Ключові слова: ексклюзія, соціальна ексклюзія, соціальне виключення, соціальне включення, соціальна проблема.